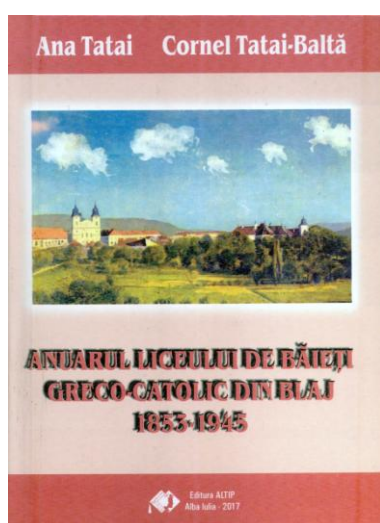

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

Ana Tatai, Cornel Tatai-Baltă, *Anuarul liceului de băieți greco-catolic din Blaj. 1853-1945*, Alba Iulia, Editura Altip, 2017, 300 p.

În condiții grafice deosebit de bune, la Editura Altip, din Alba Iulia, pe hârtie velină și la un format adecvat unei ușoare mânuiri și foiletări, cu legătura trainică, între coperti cartonate, a apărut în acest an, într-o veritabilă premieră tematică, o de mult necesară lucrare (finalmente realizată), cea care constituie obiectul recenziei de față. Ea se află la interferența istoriei românilor (și a celei universale) în general, cu istoria învățământului, bisericii, periodicelor, literaturii, gândirii științifice și filosofice, pedagogice, a predării muzicii și artei, sportului, etnografiei, folclorului și studierii tradițiilor, a bibliografiei vechi și moderne, a

vieții cotidiene și a mentalităților de epocă, legate de practicarea procesului de învățământ sau nu în mod deosebit de acest aspect numai etc., cu literatura, cronică și recenzia de carte (fie ea aplicată și unor tipărituri mai vechi, din 1853 până în 1945). Deci, ea poate fi postată undeva la interferența, plină de deschideri înnoitoare, sub aspectul cercetării și interpretării aprofundate, a mai multor discipline ale cunoașterii istorice și ale producției literare, de mare interes cultural și spiritual, în ansamblu, sau în detaliu, în centrul cărora stă desigur Blajul (perioadele menționate, dar și cel actual, mereu racordat la trecutul său glorios, inclusiv prin strădania autorilor lucrării recenzate), cu bogata și reprezentativa sa istorie, esențială în constituirea și consolidarea identității noastre naționale.

Lucrarea este datorată unui cuplu de intelectuali ai Blajului, soție și soț, Ana Tatai și Cornel Tatai-Baltă, cea dintâi cu o apreciată și recunoscută

activitate profesorală și culturală la confluența Târnavelor¹, iar cel de-al doilea afirmat ca muzeograf (în același oraș) și apoi ca profesor universitar la Alba Iulia și autor al multor lucrări din domeniul istoriei și al istoriei artelor², recent intrat și în *U.A.P. Cluj-Napoca*, în calitate de critic și istoric de artă etc., binecunoscuți nu doar pe plan local, ci, chiar la nivel județean și național (cu deschiderile internaționale ale celui de-al doilea autor, demne cu deosebire de a fi reamintite și ele în acest context, legate îndeosebi de colaborările cu Anca Elisabeta Tatay, dar și independente).

Structura interioară a cărții, care debutează *ex abrupto*, printr-o economică la extrem (parcimonioasă chiar) intrare directă în subiect (ceea ce însă corespunde unui stil oratoric și literar consacrat încă din antichitate), fără *Prefață*, sau vreun *Cuvânt introductiv* (și ceea ce este lăudabil și original, în ultimă instanță, deoarece pune în evidență, pilduitor, deși tacit - uneori însă tăcerea e mai grăitoare decât cuvintele! - fără verbalizări inutile și alte abateri, conținutul substanțial inedit și de mare interes al lucrării, care se impune prin propria sa forță) este următoarea:

- *Scurta prezentare a periodicelor blăjene (sec. XIX-XX)*, p. 7-10;
- *Spicuri din modalitățile în care a fost fructificat Anuarul liceului din Blaj de-a lungul timpului*, p. 11-15;
- *Articolele Anuarului grupate tematic*, p. 16-109 (cu subcapitolele: *Articole și materiale datorate lui Timotei Cipariu, eruditul director al liceului*, p.

¹ Cunoscută și din texte anterioare, realizate în aceeași colaborare, ca, îndeosebi: Ana Tatai, Cornel Tatai-Baltă, „Viorelele tinereții studioase din Blaj (1860). Contribuții la istoria presei școlare românești” (în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 365-376) sau de autoare, rămase încă, din păcate, majoritar în manuscris (sub formă de prelegeri și lucrări de grad, articole, studii și recenzii etc.). Oricum, în ciuda remarcabilei activități didactice și culturale anterioare, lucrarea de față este una de consacrare propriu-zisă a Anei Tatai, alături de soțul domniei sale (figură reprezentativă a publicisticii istorice sau plastice actuale), ca autoare de referință, în istoriografia și bibliografia istorică și literară actuală, de interes național, ceea ce reprezintă o binemeritată împlinire personală și nu numai (pentru că strădania domniei sale, împreună cu cea a celui de-al doilea autor, are și o evident largă și diversificată utilitate publică). O fișă biografică succintă a autoarei poate fi consultată la Cristian Florin Bota, *Odinioară în Vințu de Jos. Ediția a III-a*, Alba Iulia, 2015, p. 155 (din care cităm: „Ana Tatai, n. Lupencea – S-a născut în Stăuini, comuna Vințu de Jos. A urmat școala primară în satul natal, gimnaziul la Vințu de Jos și liceul la Alba Iulia, apoi Facultatea de Filologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. A predat limba engleză la Colegiul Național I. M. Clain din Blaj. A fost cadru didactic asociat la Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară, Cluj-Napoca, Colegiul Vini-Viticol Blaj. Din 2004 este lector asociat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca, Facultatea de Teologie greco-catolică din Blaj...”).

² Vezi un medalion bio-bibliografic al autorului în Ana Hinescu, Arcadie Hinescu, *Oameni de ieri și de azi ai Blajului*, Cluj-Napoca, 2012, p. 540-541; tot acolo există și o fișă a fiicei Anei Tatai și a lui Cornel Tatai-Baltă, Anca Elisabeta Tatay, cu o remarcabilă activitate de cercetare și publicistică, la rândul său, consacrată ca deosebit de valoroasă pe plan național și internațional (*ibidem*, p. 541-543).

16-19; *Fragmente din istoria Transilvaniei, a românilor de pretutindeni și din istoria universală*, p. 19-26; *Istoria școlilor din Blaj*, p. 27-45; *Probleme vizând educația*, p. 45-49; *Limba și literatura română și universală*, p. 50-54; *Științele naturii*, p. 54-60; *Personalități*, p. 60-84; *Diverse*, p. 84-96; *Serbările comemorative consacrate Adunării Naționale din 3/15 Mai 1848*, p. 96-109); observăm că acesta este cel mai substanțial capitol al lucrării recenzate, de 94 de pagini;

- *Structura Anuarului și evoluția lui în timp*, p. 110-111;

- *Cronica liceului*, p. 112-123;

- *Școala și războiul*, p. 124-126;

- *Aspecte semnificative ale învățământului gimnazial reflectate în anuare*, p. 127-181, cu subcapitolele: *Personalul didactic și planul de învățământ*, p. 127-148; *Populația școlară. Informații despre elevi. Date statistice*, p. 148-159; *Activități instructiv-educative (Societatea de lectură, reviste, societăți cu profil religios, sportiv, științific, serbări, aniversări, festivaluri, conferințe, excursii școlare ș. a.)*, p. 159-172; și acest capitol, de 55 pagini, este deosebit de important în economia lucrării analizate;

- *Burse și ajutoare*, p. 172-181;

- *Mijloace de învățământ*, p. 182-215 (cu subcapitolele: *Biblioteca profesorilor*, p. 182-191; *Biblioteca elevilor*, p. 191-194; *Alte biblioteci*, p. 194-195; *Muzee, cabinete, laboratoare și săli de specialitate*, p. 195-210; *Grădina botanică*, p. 210-213; *Observatorul meteorologic*, p. 213-214; *Alte mijloace de învățământ*, p. 214-215);

- *În loc de concluzii*, p. 216-218;

- *Bibliografie selectivă*, p. 219-226 (au fost utilizate și două surse documentare inedite, provenite din arhiva *Liceului de băieți* din Blaj, precum și 100 de referințe bibliografice, cu o remarcabilă cunoaștere a bibliografiei propriu-zise a subiectului sau tangente acestuia, mai vechi, sau mai noi, inclusiv a celei de ultimă oră);

- *Annual of the Greek-Catholic Secondary School for Boys in Blaj. 1853-1945. Abstract*, p. 227-230;

- *Anexe*, p. 231-300, cu următoarele componente (această secvență a lucrării, de 70 de pagini, nu este, în chip evident, decorativă și ilustrativă doar, ci ea are și un evident rol documentar, care prelungește sub formă de imagine de epocă și chiar sporește semnificativ conținutul informativ în sine al volumului): *Anuarele blăjene și articolele pe care le conțin*, p. 232-246; *Exhibitio statistica studiosorum*, din *Programma* anului 1852-1853, p. 31 – reproducere foto, pe p. 147; o reproducere foto a textului unei tăblițe cerate de la Abrud, din *Anuarul* pe 1844-1845, p. 2, pe p. 248; *I. De latinitate linguae valachicae*, reproducere foto după *Anuarul* din 1854-1854, p. 3-7, pe p. 249-253; *I. Statutulu personariu*, după *Programma* din 1868-1869, p. 3-4, pe p. 254-255; *VI. Tabel'a statistica despre scolarii gimnasiali pre anului scol. 1871/ [187]2*, reproducere din

Programma pe 1871-1872, p. 30, pe p. 256; VII. *Conspectu despre scolarii stipendiați pre anulu scola[s]tecu 1871-[187]2*, după *Programma* pe anul 1871-1872, p. 31, pe p. 257; *Conspectulu statisticu despre scolarii inscriși la gimnasiu pre anulu scolastecu 1876/[187]7*, după *Programma* din 1876/ 1877, p. 77, pe p. 258; *Gradin'a gimnasiului. Sporiul ce s'a facut in anulu scolastecu 1883/[188]4*, după *Programma* pe 1883-1884, p. 73-74, pe p. 259-260; *Esamenulu de maturitate*, după *Programma* pe anul 1884-1885, p. 62, pe p. 261; *Clasa VII.*, după *Programma* pe 1889-1890, p. 63, pe p. 262; *Date statistice despre scolarii gimnasiali in anulu 1889/[18]90*, după *Programma* pe 1889-1890, p. 67-69, pe p. 263-265; C. *Esamenulu de maturitate*, după *Programma* pe 1892-1893, p. 66-67, pe p. 266-267; C. *Museul de Fistică și Chemie*, după *Programma* pe 1894-1895, p. 26, pe p. 268; E. *Observatorul meteorologic*, după *Programma* din 1896-1897, p. 59, pe p. 269; C. *Statistica specială despre progresul în gimnastică a[l] școlarilor din clasa a V. a gimn. sup. gr.-cat. din Blas pe anul școl. 1903/[190]4*, după *Raportul* pe 1903-1904, p. 74-76, pe p. 270-272; 4. *Ajutoare*. A. *Conspectul studenților știpești în anul scol. 1913/[19]14*, după *Anuarul* pe 1913-1914, p. 58-60, pe p. 273-275; 3. *Mijloace de învățământ* (A. *Biblioteca profesorilor în decursul anului 1914/[19]15...*; B. *Biblioteca tinerimei gimnaziale...*; C. *Societățile tinerimei gimnaziale...*; D. *Muzeele gimnaziale...*), după *Anuarul* din 1914-1915, p. 86-91, pe p. 276-281; 2. *Corpul didactic*, după *Anuarul* din 1920-1921, p. 8-10, pe p. 282-284; *Numărul elevilor*, după *Anuarul* din 1921-1922, p. IV-VII, pe p. 285-288; 2. *Tabloul corpului profesoral cu titluri, lucrări și diferite însărcinări extrașcolare*, după *Anuarul* din 1922-1923, p. 5-10, pe p. 289-291; *Tabloul repartizării orelor*, după *Anuarul* din 1922-1923, p. 11-13, pe p. 292-294; o pagină din *Anuarul* pe 1938-1939 (p. 52), unde apare și o fotografie de epocă, cu explicația: *Autoritățile civile și militare care au participat la serbări, în vizită la I. P. S. Sa Mitropolitul Dr. Alexandru Nicolescu, 2/5 Mai 1939*, pe p. 295; o pagină din *Anuarul* pe 1938-1939 (p. 62), unde apare o fotografie de epocă, cu explicația: *Program de gimnastică ritmică executat de străjerii Stolurilor de băieți din Blaj (3/15 Mai 1939)*, pe p. 296; o pagină din *Anuarul* pe 1938-1939 (p. 63), unde apare o fotografie de epocă, cu explicația: *Dansuri naționale executate de străjerii Stolului Liceului „Sf. Vasile”*, pe p. 297; o pagină din *Anuarul* pe 1938-1939 (p. 66), unde apare și o fotografie de epocă, cu explicația: *Sus: expoziția de desene străjerești a Liceului „Sf. Vasile din Blaj / Jos: obiecte executate de către unitățile străjerești din județ*, pe p. 298; o pagină din *Anuarul* pe 1941-1942 (p. 33), unde apare o fotografie de epocă, cu explicația: *Apostolul neamului Nicolae Iorga, vorbind în Piața Libertății, la o serbare de 3/15 Mai, despre drepturile imprescriptibile ale Ardealului românesc*, pe p. 299; *Statistica elevilor refugiați*, reproducere, după *Anuarul* din 1944-1945, p. 56, pe p. 300.

Simpla trecere în revistă a conținutului volumului relevă importanța sa specială, din diferite puncte de vedere, inclusiv din cel al înnoirii cunoștințelor istorice vehiculate până acum, cu privire la istoria acestei instituții de învățământ, fundamentală, a Blajului modern și contemporan (căreia după știința noastră nu i s-a dedicat, anterior, vreo lucrare asemănătoare, de sine stătătoare), elaboratul recenzat constituind în același timp și o foarte necesară continuare tematică și cronologică a binecunoscutei lucrări a regretatului cercetător, fost rector al *Universității 1 Decembrie din Alba Iulia*, prof. univ. dr. Iacob Mârza, *Școală și națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, a celei a lui Nicolae Victor Fola, *Școlile Blajului între anii 1850-1918*, Tîrgu Mureș, Editura Ardealul, 2009, a mai vechii lucrări a lui Nicolae Brînzeu, *Școalele din Blaj. Studiu istoric*, Sibiu, 1898 etc.

În primul rând este evident că el reprezintă o substanțială contribuție bibliografică monografică înnoitoare la istoria școlilor și învățământului românesc practicat la Blaj, într-o manieră cu adevărat modernă, perfecționată progresiv ulterior (până în 1948), începând în mod special de la 1754, când episcopul Petru Pavel Aaron l-a reorganizat radical, deși școala românească, laică și bisericească, acolo, avea o tradiție mai veche (transferată la confluența Târnavelor, de la Făgăraș, și mai în adâncuri, din vechiul Bălgrad!), de pe la 1736-1737 putem crede, de vreme ce în *Conscripția domeniului* din 1747 figura în oppidul Blaj și un *ludimagister* sau învățător, iar la sediul mănăstiresc și episcopal trebuie că se va fi desfășurat, cu vreo 15-17 ani buni înainte de 1754, sub o formă sau alta, și strădaniile de școlarizare confesională și teologică, inclusiv de pregătire a viitorilor preoți și dascăli. Tradiția istoriografică locală, așa cum rezultă și din textele referitoare la acest aspect, reanalizate sistematic de către autorii lucrării recenzate, nu insistă pe momentele învățământului românesc local timpuriu, perioadă pentru care nici nu prea mai există documente, cum poate nu mai existau nici pe la 1852, după tumultul anilor 1848-1849, cât, cu justificată motivație valorică, pe „întemeierea”, de fapt reorganizarea lor fundamentală, anume a școlilor sistematice „naționale”, de către episcopul menționat, ceea ce constituie și o „mitizare”³, convingătoare desigur și acceptabilă, în ansamblu, dar nu întotdeauna și în detaliu, a momentului Petru Pavel Aaron!

³ Există, desigur, mai multe „mitizări” ale concepției istorice și ale istoriografiei blăjene, nu numai aceasta a ditirambizării, uneori exagerat de formală (adică nefondată întotdeauna pe surse, eventual altele decât cele câteva îndeobște vehiculate pe această temă) „întemeierii” școlilor „sistematice naționale”, de către Petru Pavel Aaron, care nu ar trebui neapărat amendate, cât remodelate, prin cercetare documentară mai bine fundamentată (atât cât documentele existente încă o permit, îndeosebi cele din arhive externe, dar și cele din interior, neexploatate atât cât ar trebui), inclusiv exagerările latinismului etc., ceea ce, prin intermediul lucrării recenzate, se chiar încearcă a se realiza, într-un fel sau altul, prin raportare la o perioadă istorică ulterioară, cu un secol, momentului Petru Pavel Aaron.

Plusul de informație al lucrării, bazat pe evaluarea integrală a celor 79 de numere ale *Anuarului* (denumit și structurat în diferite moduri, în anumite perioade), identificate de către autori, apărute în intervalul 1853-1945 (respectiv a aproximativ 7000 pagini de texte tipărite în limbile latină, germană, română, care au fost realmente parcurse de realizatorii lucrării), reiese ușor, prin simpla comparare a conținutului acesteia cu bibliografia destul de bogată a temei respective, adusă la zi, corect și permanent utilizată în pandant de către autori, pentru a pune în lumină înnoirile de cunoaștere, pe care inedita, în proporție însemnată, lucrare le pune la dispoziția cititorilor sau, în mod deosebit, a cercetătorilor interesați de un atare subiect. Și putem vorbi inclusiv de cititori virtuali iubitori mai mult de literatură, decât de istorie, ai cărții, pentru că stilul său, simplu, la obiect, clar, antrenant, stârnește curiozitatea, delectând în același timp, ca un reușit text beletristic, de actualitate (trecutul Blajului fiind readus în istoria aflată în curs de desfășurare, dintr-o perspectivă neuzitată de nimeni anterior), fără aridități sau obscurități așa-zis științifice, care i-ar îndepărta pe iubitorii de texte ușor accesibile și antrenante.

Până la asigurarea posibilității de a se consulta virtual, pe internet, număr de număr, importantul grupaj documentar complet al *Anuarelor Liceului de băieți „Sfântul Vasile cel Mare”* (uneori referitoare și la alte instituții de învățământ locale), din Blaj, din anii 1852-1945 (care este la ora actuală o veritabilă raritate bibliofilă, de colecție⁴), dar și după realizarea unui atare obiectiv de transpunere pe suport electronic a acestuia, accesibil celor interesați, atât de util pentru progresul cercetării istorice a subiectului amintit⁵, lucrarea celor doi autori blăjeni se constituie într-un *compendiu documentar* și într-un *reper bibliografic* de neocolit (*sine qua non*), care în același timp asigură și o relaxantă lectură.

E vorba desigur despre o lectură la finele căreia, după ce iubitorul de trecut va fi aflat și despre preocupările de igienă și modalitățile de alimentație, raționale și naturale, sau de cinstire a universului, naturii și omului, a științei, a trecutului, ale profesorilor și învățăceilor liceului blăjean, din perioada

⁴ Și este o performanță faptul că autorii și-au asigurat accesul la fiecare componentă a colecției respective!

⁵ Valoarea istorică cea mai mare a lucrării constă în faptul că autorii subliniază posibilitatea ca pe baza informațiilor statistice furnizate de *Anuare*, să se poată efectua o cercetare de *istorie cantitativă*, atât de necesară pentru circumscrierea dimensiunilor reale ale unui fenomen cultural, de mare efect practic social, cum a fost cel al procesului de învățământ desfășurat la instituțiile de învățământ din Blaj, începând din 1754 și până în 1945. Conform acestor estimări ale realizatorilor *Anuarului* din 1921/1922 și ale autorilor lucrării recenzate (care au extins evaluarea până în 1945), numărul studioșilor acestui important centru cultural românesc se ridică, în mod uimitor, la peste 55.000 de suflete (vezi p. 217, nota 457). Totodată este extrem de utilă, pentru istorici, *Lista articolelor*, diverse, pe care *Anuarele* le conțin, în număr de 132, cu trimiterile bibliografice de rigoare (*ibidem*, p. 232-246).

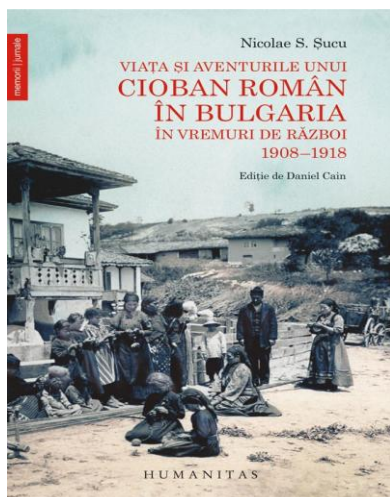
menționată, sau despre accentul pus și pe educația sportivă (conform preceptului *mens sana, in corpore sano* - or, cu manualele de sport actuale nu cred că mai realizezi neapărat așa ceva, obiectivele procesului de învățământ fiind focalizate pe artificialități, nu pe aspectele practice! -), pe cea muzicală sau plastică, inclusiv pe cea de caracter sau morală, pe lângă cea esențială, de credință etc., de bună seamă oricare dintre acești lectori posibili s-ar putea întreba și dacă realmente s-a progresat în domeniul educației, al vieții în general, din perioada amintită și până în vremurile noastre, chiar dacă nu s-a regresat, cumva, destul de mult, sub mai multe aspecte (fundamentale), de atunci și până acum?

Oare, chiar suntem mai buni, în toate, decât oamenii trecutului?

Lucrarea ne sugerează, din mai multe privințe, că nu într-un tot (poate chiar deloc, din prisma unor criterii de evaluare importante, neschimbabile), ceea ce îi conferă și valențe educative actuale (universal valabile), la care nu ar trebui să renunțăm așa ușor, doar pentru a părea moderni, adică actuali. Poate, n-ar strica, să fim uneori mai „învechiți”, mai „prăfuiți” de cunoaștere adevărată, mai racordați la trecutul propriu, așa cum volumul de față pare a ne îndemna, punând pe tapet atâtea valori morale și educative ale trecutului.

GABRIELA MIRCEA

Nicolae S. Șucu, *Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război 1908-1918*, Ediție de Daniel Cain, București, Editura Humanitas, 2017, 211 p.

Odată cu sărbătorirea centenarului Marelui Război, au fost analizate, editate și publicate o serie de izvoare narative (memorii, jurnale) care creionează istoria acelor sângeroși ani. Pe această linie a editării și valorificării izvoarelor narative privitoare la Primul Război Mondial se înscrie și lucrarea lui Nicolae S. Șucu intitulată: *Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război 1908-1918*, editată de curând de istoricul Daniel Cain, de la Universitatea din București, pe care ne propunem să o recenzăm.

Lucrarea de față debutează cu un vast *Studiu introductiv* (p. 7-52) în care istoricul Daniel Cain analizează într-un mod profesionist relațiile și divergențele româno-bulgare din ultimele decenii ale

secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea. Divergențele au fost cauzate de primirea Dobrogei de către partea românească după Războiul de Independență și apoi de anexarea Cadrilaterului după cel de-al doilea război balcanic. Istoricul creionează astfel situația conflictuală în care Nicolae S. Șucu a trăit în Dobrogea și în Bulgaria, atmosferă pe care a descris-o amănunțit în memoriile sale.

În următorul capitol al acestei lucrări este prezentată o listă cronologică a celor mai importante evenimente petrecute între anii 1908-1918, ani între care sunt cuprinse și memoriile lui Nicolae S. Șucu (*Repere cronologice*, p. 53-56).

Lucrarea este continuată de o amplă *Notă asupra ediției* (p. 57-62) în care editorul descrie locul unde se păstrează acest izvor narativ, dimensiunea și tipul de scriere. De asemenea, face o serie de precizări de ordin metodologic care au stat la baza transcrierii acestui manuscris ce provine din arhiva marelui istoric Nicolae Iorga. Editorul a împărțit textul manuscrisului în 31 de capitole marcând astfel cele mai importante evenimente ce sunt tratate în acest izvor narativ.

În primul capitol intitulat: *Anii de școală* (p. 63-67), Nicolae S. Șucu ne oferă o serie de amănunte despre formarea sa școlară de numai 4 clase și despre motivele care l-au determinat să renunțe la învățătură și să se dedice meseriei de cioban. El considera că această meserie îi oferă un trai ușor, lipsit de orice griji.

În următoarele două capitole memorialistul ne vorbește despre felul în care a ajuns cioban la niște mocani, și despre greutățile acestei meserii cu care s-a confruntat atât vara la munte cât și iarna în bălțile Dunării. Continuă apoi cu prezentarea felului în care a ajuns printre hoții de cai în Dobrogea.

În capitolul *Văduva de la Brăila* (p. 81-82), Nicolae S. Șucu ne prezintă felul în care a ajuns să lucreze în atelierele de ceramică din Constanța, apoi cum a păcălit un ciocoi cu suma de 200 lei și cum a luat băutură, țigări și bani dintr-o cârciumă unde cârciumarul era beat. De asemenea, un loc aparte în acest capitol îl ocupă prezentarea relației de iubire pe care a avut-o cu o văduvă din Brăila și activitățile agricole pe care le-a întreprins la un armean în perioada 15 octombrie 1904-17 februarie 1905. Nicolae S. Șucu continuă apoi cu nararea peripețiilor prin care a trecut prin Bulgaria în luna februarie a anului 1905 când a fost la un pas să se înece în Dunăre.

În capitolul intitulat *Cu lupii prin Bărăgan* (p. 91-95), memorialistul ne prezintă cele mai importante evenimente prin care a trecut în cei patru ani în care a fost mai mare peste văcari la același boier la care lucrase și între ani 1904-1905. Descrie amănunțit o serie de evenimente prin care a trecut de-a lungul celor 4 ani printre care amintim lupta cu lupii în toiul iernii și înecarea celor 70 de vaci, motiv care l-a determinat să părăsească din nou curtea aceluia boier.

În următorul capitol intitulat *Dezertor din armată* (p. 96-101) Nicolae S. Șucu ne prezintă peripețiile prin care a trecut în cele câteva luni de armată pe

care le-a făcut la regimentul „Regina Elisabeta” din București, precum și motivele și felul în care a dezertat din armata română.

Nicolae S. Șucu ne descrie în capitolul următor periplul pe care l-a făcut după ce a dezertat din armata română. A călătorit pe la Ruse, Sofia, Plovdiv și Varna fără a reuși să-și găsească ceva de lucru pe placul său.

În capitolul *Cioban în Bulgaria* (p. 104-109), memorialistul ne prezintă perioada petrecută la Bazargic unde a fost cioban. Și aici Nicolae S. Șucu a avut parte de mai multe peripeții însă ceea ce scot mai mult la lumină amintirile lui din această perioadă este ura bulgarilor față de mocanii veniți din România, mulți dintre aceștia fiind chiar uciși de bulgarii bogăți, un bun exemplu în acest sens fiind cel al lui Gheorghe Crețu, originar din, sat învecinat cu Mățul, care a fost ucis în ziua Sfântului Ilie.

Următoarele două capitole sunt dedicate căsătoriei. În primul dintre acestea ne povestește despre căsătoria sa cu o tânără bulgăroaică pe care a adus-o în România, dar care nu s-a putut acomoda în spațiul românesc fiind nevoit să o trimită în Bulgaria la părinții ei, promițându-i că va merge și el în curând. În cel de-al doilea capitol ne povestește despre tentativa de recăsătorire cu o tânără care avea și un fiu, despre arestarea sa și despre fuga în Bulgaria unde își regăsește soția.

Următorul capitol este dedicat primului război balcanic la care Nicolae S. Șucu a luptat ca soldat în armata bulgară. Așadar, memorialistul ne oferă informații prețioase despre primele ciocniri dintre armata bulgară și cea turcă, despre bătăliile de la Adrianopol și despre traumele războiului. Continuă apoi cu nararea evenimentelor celui de-al doilea război balcanic, punând un accent deosebit pe degringolada din rândurile armatei bulgare ca urmare a înfrângerilor suferite și pe prezentarea pătrunderii armatelor române la sud de Dunăre.

În capitolul *Amnistia. Înapoi la regiment* (p. 126-128), Nicolae S. Șucu ne oferă o serie de amănunte despre întoarcerea sa la Regimentul 2 Vânători, despre cele 6 luni de serviciu militar pe care le-a efectuat în România și reîntoarcerea sa în Bulgaria, întrucât toată averea sa se afla acolo. Prezintă apoi o serie de informații despre mobilizarea armatei bulgare și totodată a sa (*Mobilizat pe frontul din Macedonia*, p. 129-130), despre demersurile pe care le-a făcut pe lângă legația română de la Sofia pentru a scăpa de mobilizare și despre luptele de pe frontul sârbesc. Continuă apoi cu prezentarea evenimentelor de pe front unde a fost foarte aproape de două ori de moarte în bătălia de la râul Cerna sau când a fost considerat vinovat de căderea unei patrule în mâinile trupelor franceze. În ultima parte a acestui capitol, Nicolae S. Șucu ne oferă o serie de informații despre bătălia de la Bitolia în care a fost rănit oficial.

În capitolul *Măcelul de la Turtucaia* (p. 139-146), Nicolae S. Șucu ne prezintă contextul în care a ajuns pe frontul românesc, primele ciocniri de aici, unde remarcă vitejia și curajul soldaților români. Creionează un tablou amănunțit

al măcelului de la Turtucaia el scriind despre acest eveniment din postura de adversar. Continuă apoi cu prezentarea ocupației bulgare asupra Dobrogei, prezentând o serie de barbarii pe care le săvârșeau soldații bulgari în teritoriile ocupate. Între acestea amintim: spargerea felinarelor de pe străzi, distrugerea caselor, violarea femeilor și fetelor și batjocorirea prizonierilor români internați în Bulgaria. De asemenea, ne oferă o serie de amănunte despre activitățile pe care le-a desfășurat la Constanța unde a organizat o croitorie, o mică cizmărie și o grădiniță de zarzavaturi pentru a ușura soarta soldaților bulgari.

Un loc aparte în memoriile lui Nicolae S. Șucu ocupă o prezentare a episodului în care mai mulți soldați bulgari au furat moaștele Sf. Dimitrie Basarabov din Dealul Mitropoliei spre a fi duse în Bulgaria. Acestea au fost recuperate de trupele germane înainte să ajungă la Giurgiu și au fost aduse la mitropolie într-o ceremonie festivă după cum ne mărturisește memorialistul.

Reîntoarcerii acasă, la Mățău, Nicolae S. Șucu îi dedică un scurt capitol în care ne prezintă frica oamenilor de aici de rechizițiile pentru armata germană, bucuria părinților de a-l vedea și despre dorința celor din împrejurimi de a obține informații despre rudele lor ce se găseau prizoniere la sud de Dunăre.

În capitolul următor Nicolae S. Șucu ne prezintă o serie de discuții pe care le-a avut cu diverși superiori germani la Constanța despre soarta războiului. Continuă apoi cu nararea evenimentelor care au dus la căderea frontului bulgar din Macedonia, dar și cu teama ca nu cumva noile mișcări de fronturi să-i nimicească toată bruma de avere ce o agonisise în Bulgaria. Un loc aparte în memoriile sale îl ocupă și prezentarea retragerii trupelor germane din Dobrogea și încercarea bulgarilor de a lua sub administrația lor această provincie.

În următorul capitol: *Demobilizarea. Acasă în Bulgaria* (p. 176-180), Nicolae S. Șucu ne descrie amănunțit demobilizarea sa, reîntoarcerea acasă, vinderea unor bunuri din gospodărie și pierderea banilor obținuți pe acestea. Astfel, ce nu i-a răpit războiul a pierdut singur, rămânând iarăși sărac. Continuă apoi cu prezentarea pierderilor materiale pe care familia sa le-a suferit în timpul războiului, lui fiindu-i rechiziționați atât caii, cât și alte animale din ogradă pentru susținerea frontului. De asemenea, aduce importante contribuții la istoria retragerii trupelor bulgare din Dobrogea și despre cum vedeau bulgarii de rând acest eveniment.

În capitolul: *Din nou despre soarta românilor din Bulgaria* (p. 189-192), Nicolae S. Șucu ne mai prezintă o serie de cruzimi săvârșite de bulgari asupra românilor, precum și teama ce se instalase în rândurile bulgarilor din cauza faptului că se zvonea că vor veni românii și se vor răzbuna pentru suferințele din timpul războiului.

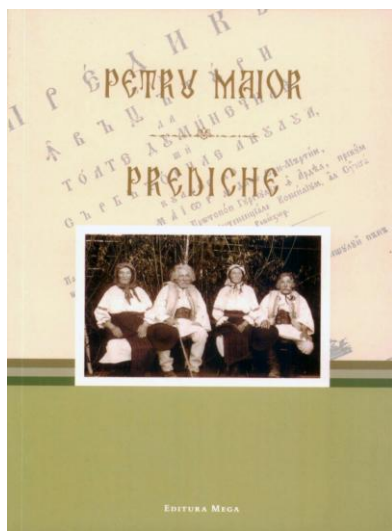
În penultimul capitol, care pe alocuri este plin de ficțiune sau cel puțin de exagerări, Nicolae S. Șucu ne prezintă peripețiile prin care a trecut în perioada în care a fost arestat în Bulgaria, la începutul anului 1919.

Memoriile lui Nicolae S. Şucu se încheie cu prezentarea stării sale de sănătate de la începutul anului 1919, care era una precară, și cu dorința acestuia de a se întoarce în România.

Prin urmare, lucrarea lui Nicolae S. Şucu editată de Daniel Cain, în condiții grafice extraordinare la editura Humanitas din București este un veritabil izvor narativ pentru studierea celor două războaie balcanice și a Primului Război Mondial cât și pentru cunoașterea vieții și activității unui tânăr cioban de la începutul secolului al XX-lea care, din dorința de a se îmbogăți, a luat drumul străinătății așa cum o fac și astăzi mulți dintre tinerii români, însă, nu a reușit să se îmbogățească, ba chiar a suferit multe neplăceri de la poporul adoptiv. Așadar, lucrarea lui Nicolae S. Şucu poate fi citită cu ușurință atât de istorici cât și de publicul larg. Eu personal consider că toți cei care visează că se vor îmbogăți în străinătate (în special tinerii) ar trebui să parcurgă paginile acestei cărți și, cred, pe urmă nu ar mai fi atât de încrezători. Din această carte putem trage cu toții o interesantă învățătură: *Mai bine sărac în țara ta înconjurat de familie, rude și prieteni, decât bogat într-o țară străină, dar hulit de toți și fără să îi ai alături pe cei dragi.*

NICOLAE DUMBRĂVESCU

Petru Maior. Prediche sau Învățătură la toate duminicile și sărbătorile anului.
 Ediție îngrijită de Laura Stanciu și Alin-Mihai Gherman, Cluj-Napoca,
 Editura Mega, 2017, 557 p.

noastre reprezintă un incontestabil câștig pentru public. Cu toate că în lucrarea *Fragmentarium iluminist* autorii Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor considerau

Restituirea operelor care fac organic parte dintr-o cultură națională este îndatorirea cercetătorilor. Rezultatul acestui demers poate fi încadrat în categoria instrumentelor de lucru, dar și în cea a lecturii agreabile și instructive pentru cititorii contemporani, mai ales dacă avem în vedere dificultățile create de utilizarea alfabetului chirilic, des întâlnit până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, ceea ce este și situația lucrării pe care o avem în față, adică *Predicile* lui Petru Maior. Privite din unghiuri diferite: istoric, literar, bibliologic - să rămânem numai la cele trei segmente - aceste cărți românești vechi, devenite astfel contemporane cu noi prin contribuția autorilor din zilele

încă în anul 1972 că „s-a scris un număr relativ mare de studii și articole” despre iluminism, deceniile ce au urmat au mai adăugat la studiile și articolele de atunci o bibliografie spectaculoasă.

Pentru a face o scurtă trecere în revistă a exegezelor care au urmat lucrării citate mai sus și care în opinia noastră a format „o școală”, ar însemna să aducem în fața dvs. o întreagă bază de date cu autori și lucrări. Chiar și autorul singur - Petru Maior - autointitulat în cartea prezentată aici „de Dicio-Sân-Mărtin Paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal” a suscitât interesul câtorva generații de istoriografi.

Laura Stanciu și Alin-Mihai Gherman sunt semnatarii mai multor restituiri din literatura românească veche și au colaborat, încă în anul 2000 la editarea lucrării *Gheronte Cotore, Despre articușurile ceale de price* sau la editarea aceluiași autor cu *Istoria despre schismătica grecilor, Trnava, 1746* în anul 2006. Fiecare dintre cei doi editori are în *curriculum-ul vitae* propriu o seamă de cărți și studii care îi reprezintă. Cea din urmă colaborare - și poate nu ultima - are în centrul atenției lucrarea bogată în pagini și idei, *Predicile* lui Petru Maior, cu toate cele trei părți ale lucrării originale. Nu este o primă ediție, editorii cunoscând și volumul datorat lui Elie Dăianu apărut la Cluj în anul 1906, care s-a tipărit deja cu alfabet latin. Totuși, trebuie remarcat că autorii ediției prezentate astăzi s-au întors la ediția princeps apărută la Buda, „în Crăiască Tipografie a Universității Ungurești”, tipărită pe parcursul a doi ani; primele două părți au fost tipărite în anul 1811, cea de a treia parte în 1812, folosindu-se alfabet chirilic în tipar. Probabil din cauza apariției în ani diferiți, fiecare parte a cărții are foaia de titlu proprie, cu explicația conținutului. Apariția celor trei părți ale cărții la tipografia de la Buda i-a fost la îndemână lui Petru Maior prin faptul că el însuși a lucrat în aceea vreme în tipografie, ocupând funcția de revizor/corector „înălțatul crăiescul locumtenețiale consiliu al Ungariei crăiesc cărților revizor”.

Cartea pe care o avem în față ar putea fi privită din cel puțin două unghiuri. Unul este cel al rezultatelor dobândite prin cercetările asupra Școlii Ardelene în general și în particular asupra operei Aufklärer-ului Petru Maior, care se încadrează într-un mod firesc în aceste preocupări. Această discuție se poartă în istoriografie de multe decenii și de numeroși autori pe care nu-i numim cu această ocazie (din motive de timp și spațiu). Cel de al doilea plan se referă la ceea ce reprezintă reeditarea, cu competență, a *Predicilor* lui Petru Maior de Laura Stanciu și Alin-Mihai Gherman.

Deja prin modul de legare, coperta volumului ne arată că avem în față un nou volum dintr-o serie în formare „Petru Maior”, pentru că *Predicile* fac astfel pereche cu *Didahii adecă învățături pentru creșterea filor, la îngropăciunea pruncilor morți*. Ediția a fost îngrijită, cu studiu introductiv, glosar, note,

rezumat de Laura Stanciu, Ioan Adrian Circa (Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011), autorul *Didahiilor* fiind, cum se știe, același Petru Maior.

Cuprinsul cărții care acum este obiectivul principal al prezentării demonstrează o strânsă colaborare dintre cei doi editori, făcând parte din două generații de cercetători; Laura Stanciu este autoarea *Studiului istoric* (31 p.) format din subcapitolele: *Argument, Între tradiție și inovație: Rădăcini și influențe, Iluminism catolic la Petru Maior, Predichele, între iluminism catolic și Iosefinism, Conținut și tematică, Încheieri*. Alin-Mihai Gherman a realizat studiul intitulat *Predichele lui Petru Maior între retorica și expresivitate* și *Notă asupra ediției* (p. 33-68). De la p. 75 la 249 este așezată partea întâi, predicile fiind numerotate în relație directă cu originalul, de la 1 la 23; prin p. 251 începe partea a doua conținând 31 de predici și se încheie la p. 475; între p. 477-546 sunt așezate ultimele 20 de predici din cea de a treia parte. Volumul se încheie cu un *Abstract* în limba engleză (Emese Czintos) și o *Bibliografie selectivă*.

Așa cum spun multe predoslovii din literatura românească veche, Petru Maior prin *Cuvântul său înainte* și-a argumentat planul de editare a cărții, fiind nemulțumit de lipsa cărților pentru preoții „carii nu sânt în starea aceea ca să-și poată câștiga alte cărți mai iscusite, dau la lumină aceste *Prediche*”. Logica autorului surprinde printr-o argumentare în continuare a scopului apariției acestei cărți prin care recunoaște și lipsa instrucției preoților „osteneala aceasta fu ca și preoții aceia, carii nu sânt procopsiți întru știința ritoricească, să se îndemneze cu mijlocirea acestora a face poporului învățătură”. Prin *Predichele* date la tipar, Petru Maior a avut în vedere suplinirea experienței, dar și a lipsei de învățătură a preoților. Recitind acum această operă în noua ediție constatăm din nou prezența, și nu numai printre rânduri, a spiritului său latinist prin sublinierea înlocuirii unor termeni slavi folosiți în scrierile bisericești cu termenii proveniți din limba latină. Spre exemplu, se dezice de termenul sârbesc „cazanie”, înlocuindu-l deja în titlul cărții cu „predică”, un cuvânt românesc vechi. Ne-a mai atras atenția încă o dată spiritul său practic atunci când, considerând a fi utilă o ediție de mână „mai lesne se poate purta în mâni și în casă și afară în grădină”, ducându-ne cu aproape un secol înapoi în timp la edițiile de buzunar practice ale cărților elzeviriene.

Cum au procedat editorii la prepararea textului? În *Nota asupra ediției* autorul ei, Alin-Mihai Gherman, subliniază că a folosit „o transcriere interpretativă” a operei și pentru interpretarea slovelor a apelat la normele ortografice actuale. Cunoscând faptul că Petru Maior a fost un bun cunoscător al istoriei clasice și a celei generale, a folosit în lucrare numeroase trimiteri la opere, cel mai mult la Sfântă Scriptură, pe care le intercala în text, editorii au păstrat aparatul critic original, dar trimiterile bibliografice le-au trimis la subsolul paginii, respectând forma originalului. Pe ici-colo, unde au simțit nevoia, au intervenit prin introducerea siglei „Nota noastră”.

Ediția actuală din *Predichele* lui Petru Maior poate ținti mai multe categorii de cititori din zilele noastre. În primul rând ne gândim la cei la care s-a gândit și autorul acum 200 de ani, la preoți, după care ar urma în ordine aleatorie studenții, istoricii, filologii și, nu în ultimul rând, iubitorii literaturii românești vechi. Avem în față o ediție modernă dintr-o serie care ar merita să fie continuată în același spirit de colaborare între filologi și istorici, având crezul comun susținut de sintagma „istorie realitate - istorie cunoaștere”, demers prin care cărțile vechi prind a doua viață.

EVA MÂRZA